

ECONOMIE ȘI DREPT

REPERE PENTRU O SOCIETATE NOUĂ ȘI PENTRU ECONOMIA EI

Aurel Negucioiu

Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București
Facultatea de Științe Economice din Cluj-Napoca

Abstract. ***The movement** – operation and evolution – in time and space represent the form of existence of reality and therefore of human society and all its structures. Concretely, we are talking about all forms of **activity** undertaken by the society's members through all forms of organization. These activities take place spontaneously and/or conscientiously, in very different proportions at all its levels of organization/self-organization; it is and has to be **oriented**. Orientation aims, above all, at identifying the directions of evolution, at establishing the desired purpose/purposes/ targets, ways and means of action, rhythms (speed) of development. In order that the societal movement and, equally, the economic one take place normally and with this hope, all its communities seek some guidance **cues**, which serve as guiding **points** or **signs**. These are the spatial and geographic cardinal directions, from the scale of the smallest human community to the planet's scale and not infrequently going far beyond this.*

*The most important instrument, **the compass** by which human society governs its ship through the whirling waves of time is **science**.*

Extremely complex and complicated realities, contradictory components which assume and repel each other can develop and function normally only to the extent that their actors – people, organizations and other structures – establish appropriate benchmarks with discernment and ensure that they will be obeyed within the elaboration and implementation of development strategies.

The following study expresses the author's opinion regarding some of the benchmarks considered important for the building and sustainable development of a new society and its economy.

Key words: *society, world, benchmark, economy, future, science, freedom, democracy, economic movement, objective law, post capitalist society, post corporatist society, knowledge society, information society, diagnosis, prognosis, strategy.*

1. GÂNDURI DIN TRECUT PENTRU PREZENT ȘI VIITOR

„Nimic din ce a zămislit gândul omului n-ar putea exista dacă nu ar fi cuvântul.” (Isocrate)

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu” din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. X, 2012, p. 201–214

„Istoria *cuvântului scris* a început acum 6.000 de ani. Cuvintele spun, cuvintele explică și dau sfaturi, cuvintele schimbă, cuvintele înving, cuvintele formează, cuvintele ispitesc, cuvintele ating... Nimic nu e mai puternic decât cuvântul potrivit în momentul potrivit.” (Mark Twain)

„Cuvântul este pentru ureche ceea ce lumina este pentru ochi.” (Doamna de Lambert)

„Ori să taci, ori să spui lucruri care prețuiesc mai mult decât tăcerea. Mai degrabă aruncați la întâmplare o piatră decât un cuvânt de prisos sau fără folos. Nu spuneți puțin în cuvinte multe, ci spuneți mult în cuvinte puține.” (Pitagora)

„Nu vorbiți deloc, în niciun fel, până nu aveți ceva de spus; să nu vă pese de răsplata vorbelor voastre, ci de *adevărul* spuselor voastre. Urmăriți cu simplitate și consecvență, apoi așezați-vă oriunde în Spațiu și Timp; deschideți doar ochii și ei vor vedea cu adevărat, vă vor aduce cunoștințe adevărate, minunate, demne de credință.” (Thomas Carlyle)

„A gândi corect este cea mai mare virtute, iar înțelepciunea înseamnă să spui adevărul și să acționezi potrivit naturii dându-i ascultare.” (Heraclit)

„Natura și educația sunt ceva asemănător. Într-adevăr, educația îl transformă pe om dându-i o a doua natură.” (Aristotel)

„Cuvintele de nu-s simțite rămân reci, / Din suflet vorbele să crească... / Nu vei răzbi pân-la inimi, / dacă din inimi pornirea nu îți vine. / Se crede de obicei că unde se aud cuvinte, / Ar fi ceva de înțeles și pentru minte.” (J. W. Goethe)

„Da-n basme-i a cuvântului putere, / El lumi aevea face din părere, / Și timp etern din umbra care pier, / Și iarăși azi din ziua cea de ieri. / Aprinde-n inimi ură sau iubire, / De moarte, de viață-i dătător, / Și neamuri poate-mpinge la pieire, / Cum poate-aduce mântuirea lor.” (Al. Vlahuță)

2. KARL POPPER DESPRE CĂUTAREA UNEI LUMI MAI BUNE

Încă de mult se cunoaște și se recunoaște că mișcarea – existența – funcționarea și evoluția societății omenești și a tuturor structurilor ei se află într-un proces de schimbare, transformare. De fapt, societatea și componentele ei constituie doar o zonă, un spațiu planetar, din infinitul spațiu al universului cosmic aflat în mișcare. Repetăm, mișcarea, schimbarea, transformarea constituie formele și modurile de existență, funcționare și evoluție a *tuturor* componentelor care dau conținut și structură micro- și macrocosmosului, universului în ansamblul său.

Situându-se în spațiul planetar *Pământ* și referindu-se la componenta sa organică, Karl Popper considera și susținea cu argumente demne de luat în seamă: „Tot ceea ce este viu este în *căutarea unei lumi mai bune*. Oamenii, animalele, plantele, chiar organismele unicelulare sunt în permanență active. Chiar și în somn organismul își menține în mod activ starea de somn respectivă: se apără activ de ceea ce îl deranjează, de lumea înconjurătoare. Orice organism este preocupat în permanență de *rezolvarea de probleme*. Iar problemele apar din evaluările stării sale și ale mediului său, pe care încearcă să le îmbunătățească.

Încercarea de rezolvare se vedește *eronată*, ducând la înrăutățire. Apoi urmează alte încercări de rezolvare, alte mișcări de probă.

Astfel, odată cu viața – chiar la organismele unicelulare – apare în lume ceva nou, ceva ce nu existase înainte: apar probleme și încercări active de a le rezolva; evaluări, valori; încercare și eroare.

Probabil sub influența selecției naturale enunțată de Darwin se dezvoltă tocmai cei ce soluționează problemele în modul cel mai activ, căutătorii și găsitorii, descoperitorii unor [...] forme noi de viață.

Fiecare organism lucrează și pentru a-și menține *propriile condiții de viață și individualitate* – o activitate pe care biologii o numesc «*homeostază*». Dar și aceasta este neliniște interioară: activitate care încearcă să înfrâneze neliniștea internă, conexiunea inversă, corectarea erorilor. Homeostaza trebuie să fie imperfectă. Trebuie să se autolimiteze. Dacă ar fi deplină, acest lucru ar însemna moartea organismului sau cel puțin suspendarea temporară a tuturor funcțiilor sale vitale. Activitatea, neliniștea, căutarea sunt *esențiale* pentru viață, pentru neliniștea veșnică, pentru imperfecțiunea veșnică, pentru veșnica speranță, căutare, evaluare, găsire, descoperire, îmbunătățire, învățare și creare de valori, dar și pentru veșnica eroare, pentru realizarea de nonvalori.”¹

Referindu-se la același adevăr, la aceeași stare de lucruri care caracterizează societatea omenească la începutul anilor '70 ai secolului al XX-lea, Alvin Toffler scrie negru pe alb: „Omenirea se confruntă cu un *năvalnic curent* al *schimbării* care este atât de puternic încât *răstoarnă* instituțiile, *modifică* valorile și *usucă* rădăcinile. Schimbarea reprezintă procesul prin care *viitorul irumpe* în viața noastră și este necesar să ne preocupăm mai îndeaproape de ceea ce se întâmplă *nu* numai ca *perspectivă istorică*, dar și sub aspectul *interesului* indivizilor care trăiesc fremătând *această experiență*.”²

O scurtă incursiune în istoria ultimilor 30–40 de ani ai societății omenești duce la constatarea că în acest răstimp au crescut considerabil *posibilitățile*, *șansele* de progres, de dezvoltare a societății umane în ansamblul ei, și a tuturor

¹ Karl Popper, *În căutarea unei lumi mai bune*, București, Edit. Humanitas, 1998, p. 5–6 (subl. ns., AN).

² Alvin Toffler, *Șocol viitorului*, Edit. Antet, 1995, p. 5 (subl.ns. – AN).

componentelor sale *structurale*. Concomitent s-au înmulțit cantitativ și s-au amplificat în plan calitativ *incertitudinile, riscurile* și paradoxurile care amenință într-o măsură extrem de mare înaintarea noastră pe treptele istorice ale progresului.

În ciuda progresului științific și tehnologic, în pofida marilor revoluții mondiale științifice, tehnice și tehnologice, culturale, informaționale și comunicaționale, societatea omenească nu s-a confruntat niciodată cu un număr așa de mare de probleme pentru care încă *nu are soluții*. După opinia lui Jacques Attali, omenirea va *avea de ales* în perspectiva următorilor 40–50 de ani între *dispariția totală* (determinată fie de evoluția unui *hiperimperi* construit după legile pieței, fie de un *hiperconflict* ce ar întrerupe violent *globalizarea*) și *hiperdemocrație* – acceptarea și controlarea mondializării, într-o societate ce va oferi tuturor accesul la noile tehnologii – nanoelectronice, nanoștiințifice, nanotehnologice – care dau conținut revoluțiilor invizibile, la un mediu mai bine protejat și la libertatea individuală³.

3. SOCIETATE NOUĂ, LUME NOUĂ, ECONOMIE NOUĂ – CONCEPT ȘI REALITATE

Lumea nouă, societatea de mâine și economia de mâine constituie, în special în ultimul timp, subiecte care captează, într-o măsură crescândă, interesul și mintea oamenilor, ale specialiștilor din diferite domenii, ca și ale partidelor și instituțiilor, organismelor și partidelor la scară națională și internațională. La o aplecare mai atentă asupra celor spuse aici, gândurile noastre și nu numai ale noastre înaintează spre un *paradox*. De ce? Pentru că *ceva* ce *încă* nu există în realitate constituie totuși subiect și obiect al gândirii și al cercetării. Deși lumea de mâine încă nu există *în realitate*, ea „există” totuși în mintea, în gândirea și în imaginația oamenilor preocupați de ea, tot așa cum construcția unei case, a unei mașini, a unui laborator au la început o existență *ideală*, care se poate prelungi, așa cum ne arată istoria – vreme îndelungată.

O dovadă convingătoare că lumea de mâine este inclusă de mintea omenească în *viitor*, în structura și componența sa – viitor care însă acum, în prezent deci, are tot o *existență ideală*, și nu una palpabilă. Înainte de naștere, societatea de mâine are deja *diferite denumiri*. Pentru ilustrare, menționăm câteva dintre ele: societate postindustrială, societate superindustrială, societate postmodernă, societate supracapitalistă, societatea capitalismului generos, societatea capitalismului corporatist, societatea capitalismului moral, societate informațională, societate dreaptă, societate informațional-culturală, societate bazată pe cunoașterea științifică

³ Jacques Attali, *Scurtă istorie a viitorului*, Iași, Edit. Polirom, 2007.

(știință), lumea/ societatea/ economia postcorporatistă, comunitatea terestră. Și lucrurile nu se opresc aici.

Care dintre numele „puse în circulație” va rămâne definitiv este și aceasta o problemă a viitorului. Va fi acela care va *subsuma* cel mai bine conținutul și celelalte trăsături esențiale definitorii ale societății viitoare.

Lumea de mâine, lumea viitorului, economia și celelalte structuri esențiale ale ei vor avea drept *semn distinctiv esențial noutatea*. Societatea va fi o societate *nouă*; la fel economia, tehnica și tehnologia, calitatea vieții, mediul și stilul de viață vor conține în structura și conținutul lor, într-o însemnată măsură, atributul și amprenta noului. Lumea nouă este, mai exact spus, va fi o negare dialectică a lumii vechi, a lumii trecute; așa cum prezentul este o negare a trecutului, și viitorul este o negare a prezentului și, desigur, și a trecutului. Rădăcinile noului se află în solul și subsolul trecutului. Negarea dialectică a vechiului, a trecutului de către lumea nouă nu înseamnă *dispariția integrală* a prezentului și nici a trecutului, ci preluarea, menținerea în structura și conținutul noii lumi a vechiului trainic, viabil și necesar pentru funcționarea normală și relativ normală a societății și a structurilor sale. Noul și vechiul se află în multiple raporturi de condiționare, de presupunere și respingere reciprocă. Deși nu de puține ori se consideră și se susține că factorul vechi este negativ, iar *noul* reprezintă întotdeauna factorul pozitiv, progresist. Realitatea concretă atestă că o asemenea afirmație este eronată. *Noul* nu este întotdeauna progresist. Fără a intra în detalii, menționăm cu nu puține sunt cazurile în care numeroase produse-marfă sunt *inferioare* produselor-marfă produse înainte. Avem în vedere atât bunurile de consum alimentară, cât și bunurile de consum nealimentară.

Deci lumea se înnoiește, societatea se înnoiește, concomitent cu structurile lor – economia, cultura, știința, tehnica și tehnologia. Dar aici apare un dar, există *înnoire* și *înnoire*, și lucrul acesta trebuie neapărat ținut minte și luat în considerare.

4. EDIFICAREA NOII SOCIETĂȚI ȘI A ECONOMIEI EI

Edificarea societății omenești, a economiei și a celorlalte structuri reprezintă, în ultimă instanță, un proces global sau, mai exact, un ansamblu de *proces de construcție și reconstrucție*, ce se desfășoară în numele și sub impulsul *căutării unei lumi mai bune*. Știința consideră și susține că edificarea societății omenești, perfecționarea și progresul ei se înfăptuiesc prin activitatea oamenilor, care poate fi și este o activitate, o acțiune *spontană* sau *preponderent* spontană, *conștient-dirijată* sau *preponderent* conștient-dirijată, sau *mixtă* – spontană și conștientă.

Poposind în zona economicului, constatăm că punctele de vedere în legătură cu mișcarea economică – funcționarea și evoluția vieții economice (economia) –

sunt divizate. Potrivit unor opinii, munca omenească, activitatea economică – înțeleasă ca fiind un proces în cadrul căruia ființele umane efectuează, reglementează și controlează schimbul de materie și energie dintre ele și natură pentru satisfacerea trebuințelor lor – are un *caracter spontan*. Acest caracter și-a extins câmpul de acțiune și *scena* de manifestare odată cu extinderea producției și circulației de mărfuri. În acest context, *piața* cu concurență liberă/ perfectă, atotștiutoare, atotputernică – așezată pe baza trainică a principiului *laissez faire, laissez passer* înzestrată cu o mare capacitate de autoreglare, de autostructurare și autodestructurare, de autoperfecționare, toate *puse în scenă* și înfăptuite de celebra *mână invizibilă* a lui Adam Smith – asigură atât funcționarea, cât și evoluția ascendentă, normală a economiei. Adăugăm că nu puțini dintre adepții acestui punct de vedere nu prezintă și *rolul* deosebit al *gărzii de onoare a capitalului alcătuit din domnul interes și doamna concurență*.

Pe cartograma economiei moderne, contemporane și postmoderne, un loc important este ocupat de gânditorii care susțin că în funcționarea și evoluția vieții economico-sociale cel mai mare aport revine sau, mai exact spus, *ar trebui* să revină *organizării conștiente* a activității economice la toate nivelele sale și *dirijării conștiente a acesteia*.

Privind, cât ne este cu putință, în *oglinnda* economiei reale, constatăm prezența în proporții diferite atât a spontanului, cât și a *conștientului dirijat*. După opinia noastră, niciuna dintre aceste componente nu a fost, nu este și nici nu va fi atotcuprinzătoare, ci numai parțială.

Cele două puncte de vedere dau conținut *teoriei mersului de la sine* – primul punct de vedere, și *teoriei funcționării și evoluției conștiente* sau, cum se mai spune, *teoriei dirigismului* – cel de al doilea punct de vedere.

Și totuși: cine este mai aproape de adevăr în trecut, în prezent și în viitor? Iată o problemă cu foarte multe necunoscute, unele dintre ele *par* a avea un caracter insolubil și rămân deci cel puțin o perioadă fără soluție. Șansele noastre de reușită vor crește dacă vom apela în munca noastră la istorie, atât la istoria generală universală, cât și la ceea ce este și reprezintă în cadrul acesteia istoria economică a societății omenești. Făcând un asemenea demers, David Korten a ajuns la următoarele constatări: „În anii '80 (ai secolului al XX-lea – AN) capitalismul a triumfat asupra comunismului. În anii '90 (ai secolului al XX-lea – n.n., AN) capitalismul a triumfat asupra democrației și economiei de piață. Pentru aceia dintre noi care au crescut în ideea că fundamentul democrației și libertății pieței este capitalismul, realizarea faptului că sub capitalism *democrația este vândută* celui care plătește mai mult de pe piață și că *piața este planificată* de către *megacorporații* mai mari decât cele mai multe dintre state, a reprezentat o crudă *trezire la realitate*.”⁴

⁴ David C. Korten, *Lumea post corporatistă*, Edit. Antet, p. 7 (subl.ns. – AN).

„De-acum nimic nu va mai fi ca înainte”, spunea nu demult președintele Franței – Nicolas Sarkozy. Concretizând această idee, Ștefan Mășu scrie: „Ceea ce se întâmplă azi în lume răstoarnă principii, precepte, doctrine și ideologii pe care s-a clădit un sistem economic – mândria lumii libere – și iată că acum omenirea are de învățat «pedagogia catastrofei», cum foarte inspirat califică Marie-Béatrice Baudet: «Aceleași cauze nu trebuie să mai producă aceleași efecte. În aceste crize se va naște o lume nouă.»”⁵

„Astăzi se decide cum va fi lumea în 2050 și se pregătește cum va fi ea în 2100.”⁶ „Actuala criză economică va face din J. M. Keynes unul dintre cei mai citați autori, alături de un Marx și de un Freud, ale cărui profeții sunt citate astăzi precum Nostradamus”, „dorința morbidă a lichidității” (Keynes) sau „pulsția morții” (Freud).

Un nou concept izvorât din starea de șoc provocată de criza financiar-bancară amintește de doctrina privind rolul și intervenția statului în economia planificată, doctrină economică corespunzătoare ideologiilor de tip comunist-socialist, teorie căreia economiștii «capitalului» au opus încă de la Adam Smith și David Ricardo *conceptul de economie de piață liberă auto și pe deplin regulatoare* pe baza mecanismelor economice de piață, a liberei concurențe și a raportului cerere-ofertă.

La acest *moment de răscruce*, omenirea află că se scurg „ultimele ore ale liberalismului”, cum își intitulează Cristian Chavagneaux una dintre cărțile sale, în care introduce afirmații ce vorbesc de la sine: „Idea de atotputernicie a pieței care nu trebuie să fie contrazisă prin nicio intervenție publică era o idee nebună; *ideea că piețele au întotdeauna dreptate este o idee nebună.*” Citând-l aici pe Nicolas Sarkozy, notăm: „Nu există nicio îndoială asupra faptului că, într-adevăr, *criza* produce o schimbare de climat intelectual în Europa contra liberalismului clasic al piețelor libere și în favoarea intervenției statului.”⁷

În aceeași carte, Ștefan Mășu afirmă: „Ar fi greșit să se înțeleagă faptul că mecanismul în curs de elaborare privind intervenția statului în economie înseamnă *revenirea la conceptul sus-menționat, de economie de stat sau socialistă, deosebirea fiind una de esență: în economia socialistă, statul intervenea în propria sa economie – întreprinderile și instituțiile fiind subiecte de drept public – în timp ce actualmente lumea se confruntă cu o nouă provocare, respectiv elaborarea unei doctrine cu totul nouă, bazată pe politici și mecanisme care să permită și să justifice, făcând-o compatibilă, intervenția statului, subiect de drept public, în instituțiile bancare și financiare ale lumii capitaliste contemporane (bănci, societăți de asigurare etc.) care sunt subiecte de drept privat.*”⁸

⁵ Ștefan Mășu, *Omenirea secolului al XXI-lea și guvernul mondial*, Edit. RAO, 2011, p. 371 (subl.ns. – AN).

⁶ Jacques Attali (apud Ștefan Mășu, *op. cit.*, p. 5).

⁷ Ștefan Mășu, *op. cit.*, p. 371–372.

⁸ *Ibidem*, p. 372 (subl.ns. – AN).

Continuând dialogul cu contemporanii și înaintașii, Ștefan Mășu scrie că atunci când Michel Guenais propune să se întoarcă pagina și „să se termine revoluția liberală”, se referă la la „sarcina principală a economiștilor” – subliniată de John Maynard, într-o conferință, la 6 noiembrie 1924, la Oxford – „de a face distincție între *agenda* și *nonagenda* puterii publice”: așadar, esențialul va fi *să se separe* cu profesionalism și claritate *ce va face statul* și mai ales *ce nu va face statul*⁹. Unii autori merg chiar mai departe. Cine și-ar fi putut imagina – se întreabă Pierre Antoine Delhommais – că Washingtonul sau Londra vor naționaliza bănci și vor deschide, astfel, *o nouă eră – era întoarcerii statului la cârma economiei*¹⁰. Adăugăm că James K. Galbraith, fiul celebrului John K. Galbraith, scrie și susține că SUA a devenit „o republică-întreprindere, în care *economia nu mai este guvernată de piață*, ci de o *coalți*e de lobby-uri industriale puternice, susținute de un «*Stat predator*» care nu numai că nu *își limitează* intervenția în economie, dar, dimpotrivă, intervine în sensul deturnării fondurilor publice spre interese private; este o «*formă perversă de etatism*», care se ascunde în spatele unui discurs liberal.”¹¹

5. COȘTIENTIZAREA PERSPECTIVEI ISTORICE

Un argument deosebit de important pledează în favoarea paradigmei ce glăsuiește că societatea omenească, economia ei și celelalte resorturi ale ei se edifică, se construiesc, se perfecționează, se dezvoltă prin activitatea predominant conștient-dirijată a oamenilor, a membrilor societății. Aceștia acționează în tot mai multă cunoștință de cauză. Dar ce înseamnă acest lucru? Fără a intra în detalii, menționăm că, în înțelegerea noastră, a acționa în cunoștință de cauză înseamnă a acționa în conformitate cu adevărurile descoperite de știință despre obiectul acțiunii. Aici simțim necesitatea de a preciza că edificarea eficientă a lumii de mâine, deci a lumii viitoare și a economiei ei, este încărcată de numeroase *incertitudini și riscuri*.

Cunoscutul economist francez Jacques Attali spune: „Astăzi (2006 – n.n., AN) decidem cum va fi lumea în 2050 și tot astăzi o pregătim pe aceea din 2100. În funcție de ceea ce facem noi acum, copiii și nepoții noștri vor locui într-o lume în care se va putea trăi sau vor traversa un infern blestemându-ne. Pentru a le lăsa o planetă locuibilă, trebuie să ne dăm osteneala să *gândim viitorul*, să înțelegem de unde vine și cum trebuie acționat asupra lui. Nu-i un lucru imposibil: Istoria *respectă niște legi* care, odată cunoscute, ne permit s-o prevedem și s-o orientăm.

⁹ *Ibidem*, p. 374.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

Situația e limpede: *forțele pieței au luat planeta în stăpânire*. Ultima expresie a triumfului *individualismului*, acest *marș victorios al banului explică esența celor mai recente convulsii ale Istoriei* pentru a o accelera, refuza sau stăpâni.¹²

Așa cum s-a menționat, făurirea unei societăți, a unei lumi noi și progresul acesteia constituie rezultatul unei activități deosebit de complexe, preponderent conștient-dirijate, cât mai corect orientat și cu activă participare a tuturor actorilor. *Edificarea* unei noi societăți, a unei noi economii, a unei noi culturi, științe și civilizații este un *spectacol* cu dimensiuni enorme, care antrenează ca actori marea majoritate a ființelor umane. Important este și numărul regizorilor și al dirijorilor. Scena pe care se desfășoară acest imens spectacol este Planeta Pământ. Nu este greu de înțeles că *punerea în scenă* a acestui grandios spectacol și reușita sa depind într-o mare măsură de *gradul de conștientizare* și de *temeinica* pregătire a acestui spectacol. De conștientizarea perspectivei, adică a necesității obiective a edificării unei lumi, a unei societăți, a bunei ei funcționări și a dezvoltării acesteia. Aceeași conștientizare înseamnă a înțelege necesitatea *participării* fiecărui actor și deci a tuturor actorilor la pregătirea și desfășurarea spectacolului menționat, fiecare îndeplinindu-și cu măiestrie (talent și competență) rolul ce-i revine.

6. ȘTIINȚA LUMINEAZĂ STRATEGIA

Construirea unei lumi noi se poate desfășura cu succes, în mod eficient, dacă se va sprijini pe știință – pe știința care cunoaște și pe știința care acționează. Știința constituie *busola* cu care societatea omenească stabilește „punctele cardinale” ale universului economico-social și luminează direcțiile și căile pe care se poate înainta tot mai repede și eficient pe treptele scării istorice. Cu ajutorul științei, societatea umană își configurează la început imaginea viitoare. Și tot cu ajutorul științei, societatea omenească își elaborează strategia de construcție și dezvoltare și proiectul, programul de acțiune, inclusiv rolurile ce trebuie interpretate de actorii spectacolului.

Punctul de plecare îl constituie *diagnoza* – moment în care societatea cercetează, se informează, analizează și apreciază cât mai exact *starea ei concretă* în momentul respectiv, punând în lumină necesitățile, posibilitățile și condițiile transformării posibilităților în realitate.

Într-un anumit sens, această etapă constituie ceea ce se poate numi „ex-post-analiză”, cu ajutorul căreia se stabilește „diagnosticul” organismului social.

Tot știința ajută societatea să privească nu numai în trecut și în prezent, ci și *înainte, spre viitor*, căutând, descoperind și nominalizând principalele tendințe și

¹² Jacques Attali, *op. cit.*, p. 7.

direcții de evoluție. Acest moment al activității de pregătire a spectacolului este numit de regulă *prognoză*. Spre deosebire de *diagnoză*, denumită și „ex-post-analiză”, *progniza* reprezintă ceea ce se numește „ex-ante-analiză”; în timp ce *diagnoza se încheie* odată cu rostirea ei, *prognoza* abia începe odată cu rostirea ei.

Un moment nou al pregătirii operei de edificare a viitorului – a societății viitoare și a structurilor ei – este *decizia*, momentul *opțiune* – *nominalizarea direcțiilor* și a *tendințelor* descoperite.

Întemeiată pe aceste momente, societatea purcede la elaborarea *strategiei*, înțeleasă ca fiind „arta, în conducerea individuală sau colectivă a unei organizații simple sau complexe, de a pregăti și a pune în aplicare, real sau virtual, mijloacele necesare spre a depăși sau reduce obstacolele de orice fel (fizice, ciocniri de voințe) care se opun realizării unui obiectiv de atins și, pe parcurs, de a anticipa corect, printr-un proces de adaptare continuă, evoluția în timp a raportului de forțe fizice și morale în joc”¹³.

Repetăm, astăzi se decide cum va fi lumea în 2050 și tot astăzi lumea actuală se pregătește pentru 2100. Succesul va depinde în mod hotărâtor de calitatea strategiei, de realismul ce va caracteriza și defini ținta finală, scopul principal urmărit, căile pe care se va înainta, mijloacele materiale și financiare necesare, modul, modalitățile de acțiune, nivelul competenței profesionale și gradul de angajare.

7. REPERE ALE VIITORULUI

Drumurile pe care societatea înaintază spre viitor sau pe care viitorul vine spre noi nu sunt lipsite de urcușuri și coborâșuri cu diferite pericole, care constituie tot atâtea riscuri. Aceeași înaintare spre viitor este în multe zone o avântare în necunoscut, într-un timp și spațiu încărcate de incertitudini. Recunoscând și bucurându-ne de marile progrese înregistrate de știința contemporană, nu putem să nu observăm că, parcă în ciuda acestei realități, omenirea nu s-a confruntat niciodată în istoria sa cu atât de multe probleme fără soluții.

În confruntarea cu necunoscutul și problemele lui, societatea omenească își amplifică eforturile pentru dezvoltarea și extinderea cunoașterii științifice și pentru descoperirea, identificarea și nominalizarea unor semne, puncte cu ajutorul cărora regizorii și dirijorii actorilor din opera edificării unei lumi noi își pot fundamenta mai bine demersurile pentru îndeplinirea rolului ce le revine.

„La un moment dat neidentificat din ultimii 20 de ani (ai secolului al XX-lea – AN) am ieșit pe nesimțite din Epoca Modernă și am pătruns într-o *epocă nouă*,

¹³ Thierry de Montbrial, *Introduction*, Ramses 90, Ifri/ Dunod, 1989, p. 14 (apud Thierry de Montbrial, *Acțiunea și sistemul lumii*, București, Edit. Expert, 2003).

încă fără nume” – scrie Peter Drucker¹⁴. Stăruind asupra viitorului, omul de știință american examinează un șir de *repere ale viitorului*.

„Primul reper important al viitorului va fi înlocuirea viziunii despre lume caracteristică secolului al XVII-lea, *carteziană, mecanică*, având o viziune proprie secolului II, *biologică*. Din ce în ce mai mulți oameni de știință întrebuințează «termeni proprii configurației de *structură*», «imunitate», «metabolism», «sindrom» și «ecologie». «Postmodernist» e un termen caracteristic configurației. La fel și «management». *Schimbarea metaforelor e ridicolă. «Era informației» e modelată după biologia umană, nu după mecanică.*”¹⁵ După părerea lui Peter Drucker, trăim „o epocă în care *vechiul «modern»* de ieri *nu* mai acționează eficient, dar furnizează încă mijloace de expresie, standarde și mijloace de organizare, în timp ce *noul «post-modernist» nu are încă definiție, expresie, mijloace, dar controlează efectiv acțiunile noastre și impactul acestora*”¹⁶.

Cel de al doilea reper al lui P. Drucker pentru viitor e „*noua percepție a ordinii*” cuprinsă în modificarea pe care el o marchează: *trecerea de la progres la inovație*. „Ideea progresului nu poate supraviețui socolului XX. A fost întodeauna o impertinență metafizică: istoria mergea călare, omul pe jos. Inovația, din contră, e creată de oameni, are scop precis, e organizată, dar e inerent o schimbare riscantă. P. Drucker *nu crede* că schimbarea modifică ordinea; el consideră că *schimbarea este prin ea însăși ordine*.”¹⁷

Cel de al treilea reper al viitorului este marea organizație. „Noua organizație transformă munca limitată anterior la efort individual. Ea nu înlocuiește individul cu organizația; ea face ca *individul* să devină eficient în munca de echipă.”¹⁸

Al patrulea reper al viitorului în viziunea lui P. Drucker este educația. P. Drucker consideră că Statele Unite se află în miezul unei «explozii educaționale». Nicio societate înainte de societatea americană nu-și putea permite să aibă prea mulți oameni instruiți. Timp de secole, a fi instruit însemna a fi *neproductiv*. Argumentând această paradigmă, Drucker amintește că noțiunea *school* (școală) pe care o întrebuințăm provine dintr-un cuvânt grecesc care înseamnă „timp liber, tihnă”. A-i face productivi pe oamenii instruiți este prima dintre provocările lumii și societății de mâine.

Numărul reperelor cu ajutorul cărora omul, comunitățile umane, societatea în ansamblul ei se pot orienta în universul lor economic nu se reduce nici pe departe la cele examinate de P. Drucker și prezentate pe scurt de noi. Numărul lor poate da conținut mai multor liste, fiecare dintre ele impresionant de cuprinzătoare. Pentru ilustrare, reținem în cele ce urmează doar câteva dintre ele.

¹⁴ Jack Beatty, *Lumea în viziunea lui Peter Drucker*, București, Edit. Teora, 1995, p. 74 (subl.ns., AN).

¹⁵ *Ibidem* (subl.ns., AN).

¹⁶ *Ibidem*, p. 75 (subl.ns., AN).

¹⁷ *Ibidem* (subl.ns., AN).

¹⁸ *Ibidem* (subl.ns., AN).

1. *Raritatea* resurselor naturale. Planeta Pământ este finită, și din această cauză este și rămâne „zgârcită” și tot mai „zgârcită” pe măsură ce societatea înaintază spre viitor.

2. *Știința* în accepțiunea ei generală – știința care cunoaște și știința care acționează. Ieri – „savoir c’est prévoir”, azi – „prévoir n’est pas expliquer”. Și ieri, și azi, și mâine, știința reprezintă „busola” cu care societatea stabilește „punctele cardinale” ale universului social-economic, se orientează în acest univers și își conduce corabia pe învolburatele valuri ale timpului.

3. *Obiectiv și subiectiv* și interacțiunea dintre ele. În plan obiectiv, este vorba despre adevărul că funcționarea și evoluția vieții economico-sociale este guvernată de legile economice, obiective, de legile naturii și de legile interacțiunii dintre economie și mediul înconjurător. Ignorarea, încălcarea lor este un fenomen *subiectiv*, întotdeauna cu consecințe păgubitoare pentru funcționarea și evoluția economiei, naturii și, nu în ultimul rând, a sistemului economic.

4. *Spontan și conștient* în funcționarea și evoluția vieții economico-sociale. Așa cum se știe, omul – în toate determinările sale: homo sapiens, homo faber, homo labilis, homo universalis, homo aestheticus, homo mathematicus, homo culturalis, homo proiectans, homo doctus etc. – este o alcătuire deosebit de complexă, în structura căruia sunt prezente corpul fizic, mintea, spiritul și sufletul. Atributele menționate își pun pregnant amprenta pe gândirea și acțiunea (activitatea, munca), în general, pe viața – pe modul și stilul de viață al tuturor ființelor umane, și deci pe activitatea și comportamentul fiecărui actor economic, și nu numai.

Referindu-ne la economie, menționăm că diviziunea socială a muncii, marfa, schimbul, banii, comerțul, circulația mărfurilor, creditul etc. au apărut în mod *spontan*, iar Comunitatea Economică Europeană (CEE), Zona Liberului Schimb, Uniunea Europeană, NAFTA, EURO etc. sunt rezultatul nemijlocit al activității conștient-dirijate. Aici este locul să menționăm că dezvoltarea societății omenești și a economiei ei constituie preocupări majore ale activității preponderent conștiente pentru a elabora scenarii, strategii, programe și proiecte de creștere și dezvoltare economico-sociale.

Faptul că aceste acțiuni, demersuri și programe sunt în principal conștient-dirijate *nu garantează* prin el însuși caracterul de *adevăr* și nici de *valoare autentică* a tuturor soluțiilor preconizate și uneori chiar adoptate și aprobate la diferite niveluri. Orice paradigmă, orice soluție propusă trebuie confirmată prin experimentare.

5. *Supraevaluarea și subevaluarea* locului și rolului pieței în autofuncționarea și funcționarea, precum și în autoevoluția și evoluția vieții economico-sociale. Așa cum ne învață istoria pentru trecut, așa cum ne arată prezentul, chiar dacă durată sa în timp este scurtă, și așa cum înțelegem noi lucrurile viitoare, ambele fenomene au consecințe negative și foarte negative pentru mișcarea economico-socială.

6. *Supraevaluarea și subevaluarea* locului pe care statul îl ocupă în societate și economia ei și a rolului pe care el trebuie să îl îndeplinească în funcționarea și evoluția acestora. Importanța acestui reper, chiar dacă este deosebit de mare și recunoscută ca atare, în realitatea zilelor noastre, a generat și generează debateri foarte vii și controversate extrem de aprinse. Cauzele care le generează se află în miezul intereselor antagoniste ale diferitelor grupuri de oameni și se manifestă prin ideologizare excesivă și prin suprapolitizarea gândirii și a demersurilor întreprinse în primul rând de partidele politice și de instituțiile în care acestea au cuvânt hotărâtor.

7. *Trecutul, prezentul și viitorul.* Acest reper are o importanță pe care istoria societății și a economiei ei a reținut-o și înregistrat-o de cele mai multe ori cu o exactitate destul de riguroasă. Această istorie probează convingerea că este întotdeauna necesar ca în structura conștiinței sociale – în sensul de conștiință a societății, să existe o convingere, credința că investițiile făcute în prezent vizează și grija societății pentru nepoții încă nenăscuți. Gândirea pe termen scurt trebuie în mod necesar înlocuită organic cu gândirea pe termen lung. Aceasta „Ar fi o inversare a tradiției care ne îndeamnă să considerăm ca *justificat economic să împrumutăm* de la nepoții noștri pentru a ne ridica standardul nostru de viață astăzi. *Fondurile pieței nu vor produce fondurile sau voința politică pentru a aborda problematica stratului de ozon sau a posibilelor dezghețuri* produse de clima în încălzire, însă, dacă vrem ca Olanda și Anglia de Est să nu ajungă sub ape peste 50 de ani, cineva trebuie să înceapă să plătească încă de pe acum. Această decizie necesită o alegere făcută de câțiva în locul celor mulți, cu consimțământul majorității, ceea ce înseamnă *leadership* la scară mare.”¹⁹ După părerea noastră, această idee poate fi exprimată în felul următor: generația noastră trebuie să restituie generației viitoare natura primită în folosință cel puțin la nivelul la care a primit-o, dacă viitorimea ar fi acordat acest împrumut fără dobândă.

8. *Paradoxurile* prezente în număr neînchipuit de mare în viața economico-socială. Pentru ilustrare, ne vom referi la un singur paradox – *paradoxul alegerii*. Într-o societate democratică se presupune că oamenii au libertatea de a alege greșit. Acest paradox este vechi de când lumea. La o privire cât de cât atentă, *păcatul* este reversul medaliei libertății. În această situație, o lume fără păcat ar fi o lume fără posibilitatea de a decide.

Guvernele, între timp, după ce au descoperit că *piețele, mecanismul* bazat pe opțiune eliberează inițiativa și penalizează eficiența, sunt tentate acum să renunțe la orice opțiune bazată pe autocontrol. Piețele sunt funciar egoiste, neînclinate să facă investiții ale căror rezultate nu pot fi previzionate precis sau nu au beneficii ce pot fi obținute în avans²⁰.

¹⁹ Charles Handy, *Epoca irațiunii. O gândire nouă pentru o lume nouă*, București, Edit. Codecs, 2007, p. 248–249 (subl.ns., AN).

²⁰ *Ibidem*, p. 248.

9. *Știința și învățământul* – motoarele principale ale progresului societății și economiei. Știința și învățământul reprezintă în lumea contemporană prioritățile priorităților societății. Cercetătorii demonstrează că dezvoltarea cu prioritate a științei și învățământului sunt legi obiective ale lumii contemporane. Ele trebuie să prevadă și să premerge celelalte structuri ale societății. Și cu toate acestea, în unele zone și țări aceste adevăruri sunt nesocotite, în unele locuri se recunosc în vorbe și se încalcă grav în realitate. Printre acestea, un exemplu deosebit de clar îl constituie România de azi, și nu numai.